

RECENZJE

EDYTA WOLTER

Wydział Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa

Forum Pedagogiczne
2016/2 cz. 2

Wpłynęło: 20.07.2016

Zatwierdzono do druku: 26.10.2016

DOI: 10.21697/fp.2016.2.46

Problemy adolescencji w badaniach pedagogicznych

Martyna Żelazkowska, *Wczesne macierzyństwo: kryzys czy szansa?* Olsztyńska Szkoła Wyższa im. J. Rusieckiego, Olsztyn 2016, 236 s.

W historiografii edukacyjnej wielokrotnie podejmowano problematykę dotyczącą macierzyństwa. Egzemplifikację stanowi twórczość Jeana-Jacques'a Rousseau czy Ericha Fromma. Można także przypomnieć, że w myśli społecznej Kościoła katolickiego występują liczne tezy poświęcone wartości macierzyństwa, zwłaszcza rozważania św. Jana Pawła II o znaczeniu procesu wychowania do dojrzałego macierzyństwa. Pomimo dorobku kultury ideacyjnej w ogólnej tendencji kultury ponowoczesnej na całym świecie występuje zjawisko społeczne wczesnego macierzyństwa, co stanowi wyzwanie dla wielu badaczy, psychologów i pedagogów. W Polsce i za granicą są realizowane badania naukowe dotyczące małych matek. Interesujący przyczynek do nowych przemyśleń w tym zakresie stanowi recenzowana publikacja Martynty Żelazkowskiej.

Książka składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. Jak podkreśliła autorka, stanowi zmienioną wersję pracy doktorskiej, napisanej i obronionej na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W części pierwszej – teoretycznej (która implikuje pięć rozdziałów) – zaprezentowała ona problematykę macierzyństwa małych matek w świetle literatury przedmiotu. Przedstawiła aspekty macierzyństwa (biologiczny, psychiczny, społeczny), napisała o jego znaczeniu w życiu kobiety, biorąc pod uwagę również kulturowe konteksty definicji kobiecości. Stwierdziła, że pojęcie macierzyństwa jest złożone, a przedmiotowa problematyka jest badana i wyjaśniana za pośrednictwem wielu koncepcji teoretycznych. W rozdziale pierwszym omówiła ponadto psychologiczne uwarunkowania bycia matką ze szczególnym uwzględnieniem reakcji emocjonalnych, cech osobowości kobiet oraz czynników psychospołecznych w doświadczaniu macierzyństwa.

Rozdział drugi Martyna Żelazkowska poświęciła problematyce macierzyństwa jako kryzysu i krytycznego wydarzenia życiowego. Nawiązując do kilku koncepcji teoretycznych, stwierdziła, że kryzysy są wpisane w życie każdego człowieka

i (podobnie jak stres) obejmują następujące sfery funkcjonowania człowieka: emocjonalną, fizjologiczną, poznawczą i behawioralną. Przypomniała także teorię krytycznych wydarzeń życiowych (Richarda S. Lazarusa) i skonstatowała, że wydarzenia krytyczne mogą dotyczyć każdej sfery życia ludzkiego, m.in. życia rodzinnego i macierzyństwa. Opisała style i strategie/sposoby radzenia sobie w kryzysie oraz rodzaje wsparcia społecznego pomagające w radzeniu sobie ze zdarzeniem krytycznym.

W rozdziale trzecim (pierwszej części teoretycznej recenzowanej monografii) autorka napisała o trudnym macierzyństwie jako kluczowym wydarzeniu w życiu kobiety. Zaznaczyła, że chociaż urodzenie dziecka stanowi dopełnienie kobiecości i dla każdej kobiety jest wydarzeniem istotnym, to nierzadko jest doświadczeniem trudnym. W związku z tak sformułowaną tezą opisała oblicza trudnego macierzyństwa, związanego z negatywnymi przeżyciami i stanami emocjonalnymi, których doświadcza matka na przykład z powodu choroby lub niepełnosprawności dziecka. Wymieniła czynniki utrudniające podjęcie roli społecznej matki. Opisała problematykę samotnego macierzyństwa według następujących przyczyn tego zjawiska: indywidualnych (urodzenie dziecka ze związku pozamałżeńskiego, rozwód, separacja, śmierć współmałżonka, czasowa nieobecność ojca) oraz społecznych (związane z przeobrażeniami społecznymi, ekonomicznymi, kulturowymi, takimi jak: postęp wiedzy i techniki, wynalazczość, proces urbanizacji, industrializacji oraz zmiany warunków materialnych rodzin).

Rozdział trzeci zakończyła uogólnieniami dotyczącymi wizerunków samotnych matek w efekcie: samotnego macierzyństwa „z wyboru” (charakterystycznego dla kobiet niezależnych, mieszkających w miastach, aktywnych zawodowo, nastawionych na bliskie relacje rodzinne), samotnego macierzyństwa „z przypadku” (charakterystycznego dla młodych kobiet bez kwalifikacji i pracy zawodowej, mieszkających w miastach, ale pochodzących z małych miejscowości, takich jak wieś lub małe miasteczko, nierzadko skazanych na wykluczenie społeczne), „nieposzukiwanego” samotnego macierzyństwa (trudnego do zdefiniowania, dotyczącego kobiet w średnim wieku o niskich kwalifikacjach zawodowych, prowadzących tzw. uporządkowany tryb życia, skoncentrowanych na dzieciach i korzystających z pomocy instytucji udzielających pomocy samotnym matkom) oraz „nie całkiem” samotnego macierzyństwa (charakterystycznego dla kobiet w różnym wieku, zamieszkujących w gospodarstwach wielopokoleniowych, wielorodzinnych, w których współmieszkańcy łączą swoje dochody i pomagają sobie w opiece nad dziećmi).

W rozdziale czwartym autorka podjęła problematykę małoletnich matek w aspekcie społecznym. W tej części książki nawiązała do historycznych uogólnień i kulturowo przyjętych w kulturze europejskiej zwyczajów, na przykład wydawania za mąż dziewcząt 12-letnich w epoce starożytnej czy dziewcząt 14–16-letnich w epoce Odrodzenia. Analizując pojęcie nastoletnich matek, przypomniała, że w XIX i XX wieku nastolatki także zachodziły w ciążę i zostawały matkami. Wymieniła najważniejsze czynniki, które mają wpływ na społeczne zjawisko

wczesnego macierzyństwa, jak szerokość geograficzna, typ antropologiczny, zwyczaje religijne, uwarunkowania kulturowe i ekonomiczne kraju. Autorka podała dane liczbowe dotyczące cięż małych kobiet w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Japonii, Holandii, Wielkiej Brytanii i Polsce. W omawianym rozdziale wymieniła następujące przyczyny cięż małych matek: aktywność seksualna, niski status społeczny rodziny, z której pochodzą nastolatki (ubóstwo z niewydolnością wychowawczą rodziców, rodziny niepełne), edukacja, polityka społeczna kraju, kwestie psychologiczne (takie jak m.in. brak przewidywania konsekwencji lub koncentracja na chwili obecnej). Według Martyny Żelazkowskiej wczesne macierzyństwo powoduje liczne konsekwencje, takie jak: zagrożenie ubóstwem, powstanie rodziny niepełnej, skrócenie edukacji, zagrożenia zdrowotne, obciążenia psychologiczne, a także skutki macierzyństwa niepodjętego.

Na uwagę zasługuje również opisanie sytuacji psychologicznej małych matek, wyszczególnienie trudnych problemów rodzinnych, które współtworzą uwarunkowania ich psychospołecznego funkcjonowania. Chodzi zwłaszcza o: przemoc w rodzinie, alkoholizm, odrzucenie dziecka przez matkę i depryzację jego potrzeb, niekonsekwentne wychowywanie, nadopiekuńczość rodziców, zaburzenia więzi rodzinnych i brak otwartej komunikacji oraz ubóstwo, wczesną inicjację seksualną, wychowywanie przez przybranych rodziców, niski poziom wykształcenia. Autorka zauważyła jednak, że chociaż sytuacja psychologiczna młodych matek jest bardzo trudna, niektóre dziewczęta wczesne macierzyństwo traktują jako życiową szansę samorozwoju.

Rozdział piąty omawianej publikacji Martyna Żelazkowska poświęciła problematyce adolescencji, która jest okresem intensywnych przemian rozwojowych nastolatków poszukujących swojej tożsamości. Nawiązała do teorii rozwoju psychospołecznego Erika Eriksona i wyjaśniła, na czym polega kryzys tożsamości. Podkreśliła, że dojrzewanie jako etap przejściowy między dzieciństwem a dorosłością jest szczególny, wyróżnia się na tle innych okresów rozwojowych człowieka. Zaprezentowała także koncepcję zadań rozwojowych Roberta J. Havighursta, który w okresie adolescencji wyróżnił m.in.: nawiązanie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci, osiągnięcie niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych, przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie, przygotowanie do kariery zawodowej (niezależności ekonomicznej). Na podstawie cytowanej literatury naukowej skonstatowała, że nastolatki nie są gotowe do dojrzałego pełnienia społecznej roli matki.

W drugiej części monografii (rozdziałach 6–9) Martyna Żelazkowska napisała o doświadczeniach macierzyństwa małych z perspektywy badań własnych. W rozdziale szóstym zaprezentowała założenia/podstawy metodologiczne. Opisała procedurę badawczą dotyczącą eksploracji doświadczeń życiowych kobiet po przedwczesnym macierzyństwie w narracjach biograficznych. Uzasadniła wybór metody biograficznej. Nawiązała do filozofii fenomenologicznej w zakresie uzyskiwania danych jakościowych dotyczących przebiegu życia dziewcząt doświadczających

przedwczesnego macierzyństwa. Opisała dobór osób badanych (dobór celowy), następnie sylwetki osób badanych (ogółem dziewięć). Określiła cel badań własnych i problemy badawcze. Podkreśliła, że badania te mają charakter eksploracyjny. Następnie opisała organizację i przebieg badań własnych, zasady doboru osób oraz metody zbierania i analizy danych.

W rozdziale siódmym autorka przedstawiła próbę rekonstrukcji przestrzeni doświadczeń biograficznych i kluczowych wydarzeń w życiu osób badanych w relacjach z rodziną, związanych z okresem dorastania – które bezpośrednio lub pośrednio wpłynęły (mogły wpłynąć) na przedwczesne macierzyństwo. Natomiast w rozdziale ósmym zaprezentowała analizę doświadczeń życiowych kobiet zostających przedwcześnie matkami. Uwagę skupiła na: doświadczeniach w relacjach z rodziną po zajściu w ciążę i po urodzeniu dziecka (reakcjach emocjonalnych, rodzajach udzielanego wsparcia, zmianach relacji z rodziną), doświadczeniach w relacjach z partnerem (w zakresie tworzenia związku, reakcji na wiadomość o ciąży w aspekcie emocjonalnym, poznawczym i behawioralnym, a także wsparcia podczas ciąży i po urodzeniu dziecka oraz momentów kryzysowych w związku), doświadczeniach macierzyństwa w okresie ciąży i po porodzie (reakcji nastolatek na wiadomość o ciąży, postawach wobec ciąży, doświadczeniach związanych z ciążą i porodem, następnie podczas wykonywania czynności macierzyńskich oraz w zakresie planów, aspiracji życiowych i konsekwencji wczesnego macierzyństwa, znaczenia macierzyństwa), doświadczeniach w relacjach z otoczeniem, rówieśnikami, nauczycielami, społecznością lokalną, otoczeniem medycznym oraz doświadczeniach szkolnych. Można uogólnić, że w tej części monografii autorka scharakteryzowała różnorodne doświadczenia, które stały się źródłem/wpisały się w syntonie konsekwencji społecznych, emocjonalnych i edukacyjnych spowodowanych wczesnym macierzyństwem.

W rozdziale dziewiątym Martyna Żelazkowska opisała czynniki determinujące wczesne macierzyństwo w biografii młodych matek. Przedstawiła zarówno te, które wpłynęły na pozytywny obraz macierzyństwa, jak i kształtujące jego negatywny obraz. W zakończeniu zawarła praktyczne rekomendacje, sformułowane na podstawie modelu badań jakościowych, podkreślając, że mogą służyć edukacyjną pomocą w tworzeniu programów wspierających młode matki oraz zapobiegających przedwczesnemu macierzyństwu. Publikację wieńczy bibliografia w języku polskim i angielskim. Na uwagę zasługują również przypisy dokumentacyjne w obu tych językach. Książka może zainteresować nie tylko dziewczęta, które doświadczają (przeżywają) pozytywne i negatywne aspekty wczesnego macierzyństwa, ale również psychologów, pedagogów, rodziców, którzy starają się lepiej poznać i zrozumieć złożone problemy okresu adolescencji oraz rozwiązywać/stosować je na co dzień w formie twórczych praktycznych aplikacji.